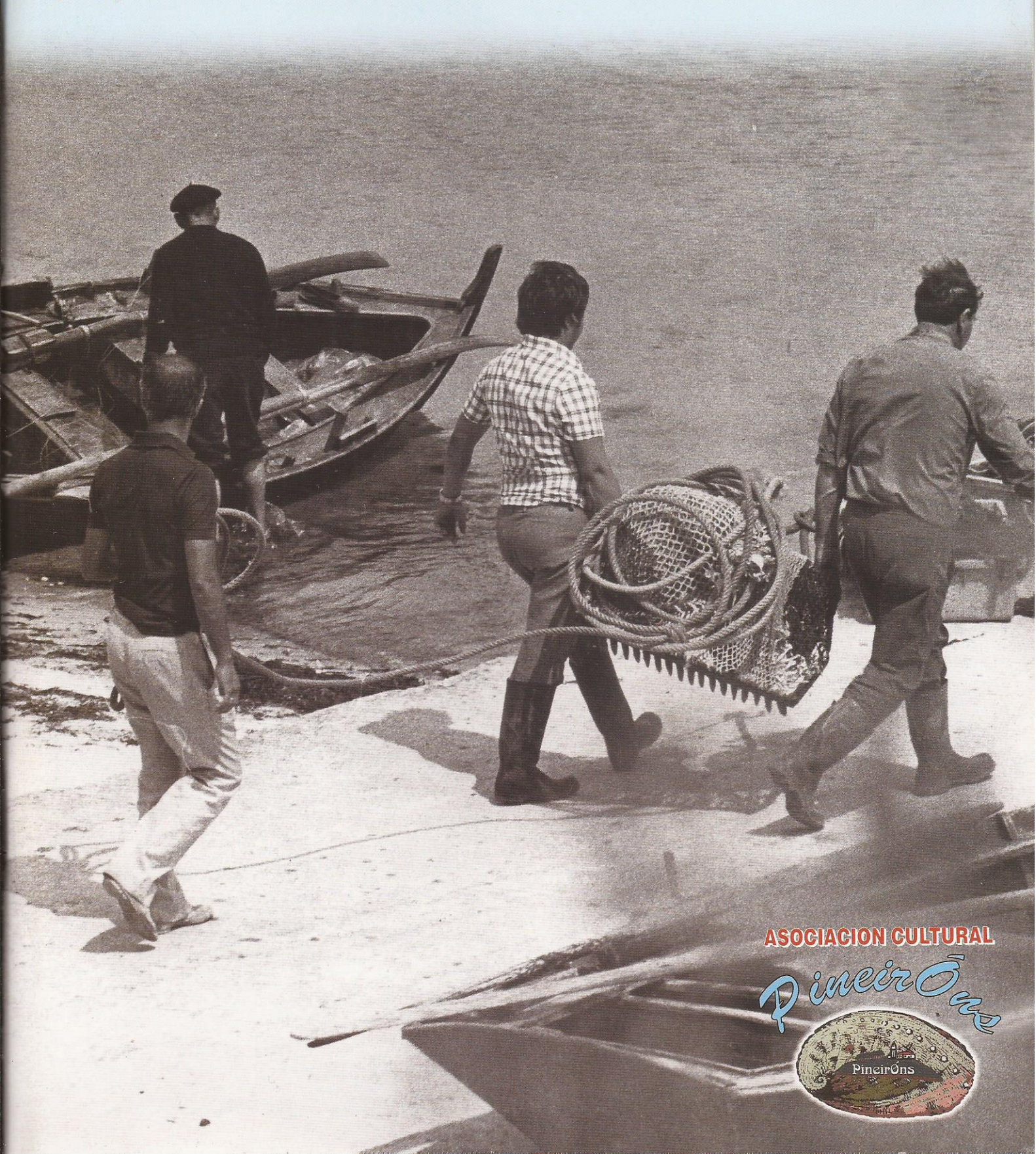

A UNIOS

Nº 20

MAIO 2015

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

BOTÁNDOLLE UNHA OLLADA ÁS CAMPÁS DO GROVE

Por: Estanislao Fernández de la Cigoña Núñez
(Texto e Fotografías)

I. INTRODUCCIÓN

AS CAMPÁS COMO DOCUMENTO

Nós consideramos sempre as campás como un verdadeiro documento, pois levan gravado o ano en que se fixeron, quen as fixo, quen as pagou, a que virxe ou santo están dedicadas, etc. Estes datos que amosan gravados ou en relevo no vaso de bronce conforman un título de fácil extravío e de imposible recuperación, xa que cando as campás fenden ou quebran non admiten soldadura e hai necesariamente que refundilas de novo, perdéndose toda a información que tiñan xa que o novo fundidor porá outra completamente distinta.

A vida das campás é, polo tanto, limitada. Se chegan aos douscentos anos xa son vellas demais. Como veremos no cadro a seguir as máis antigas do Grove, entre as que amosan a data de fundición, pertencen ao século XIX.

As catro campás existentes nas dúas igrexas parroquiais do Grove fixéronse en Galicia e débense aos Ocampo con obradoiro en Arcos da Condesa (Caldas de Reis) e a Juan Liste Pereira que o tiña en Orazo (A Estrada). A da capela do cemiterio municipal procede de Salamanca, pois alí estaba a fundición de Juan Cabrillo que xiraba baixo o nome comercial de “Casa Cabrillo”.

CADRO DAS CAMPÁS ESTUDADAS

Neste cadro ordenamos as campás de ambas igrexas dun xeito cronolóxico.

<u>Campá e igrexa</u>	<u>Ano</u>	<u>Fundidor e procedencia</u>
Grande de S. Martiño do Grove	1841	Anónima*
Pequena de S. Vicente do Grove	1894	Juan Liste Pereira/ Orazo/ A Estrada
Grande de S. Vicente do Grove	1922	Ocampo/ Arcos da Condesa/ Caldas Reis
Pequena de S. Martiño do Grove	?	Anónima**
Capela do cemiterio municipal	?	Casa Cabrillo***/ Salamanca

* Está sen firmar pero amosa as características propias dos Ocampo de Arcos da Condesa.

** Probablemente a máis antiga de todas elas xa que emprega grafía gótica aínda que carece de data de fundición.

*** Carece de data de fundición.

AS SAGAS DOS FUNDIDORES

O oficio de fundidor era transmitido de pais a fillos por xeracións, como poderemos comprobar seguidamente. Nun principio, eran ambulantes, montaban o forno de reverbero ao pé da igrexa que precisaba dos seus servizos. A finais do século XIX e principios do XX os obradoiros comezaron a establecerse en lugares fixos e transportaban as campás en carros de bois ata o lugar de colocación.

Na provincia de Pontevedra tanto os Ocampo de Caldas de Reis como os Liste da Estrada eran, xunto aos Pellón de Pontearreas, os máis destacados artífices nesta difícil arte da fundición artesanal. Con mellores medios contaban en Vigo “La Industriosa” de Sanjurjo y “La Mecánica” de Vázquez; en Pontevedra “J. Pazó”, que destacou sobre todo na fabricación de motores para barcos de pesca no século XX, e en Pontearreas “Fontán e Hijos”. Todas estas empresas foron desaparecendo aos poucos. Neste artigo, sen embargo, limitáremos tan só aos que fixeron as campás das igrexas do Grove para non estendernos en demasía.

a) Os Ocampo de Arcos da Condesa (Caldas de Reis), aínda en activo

Estes fundidores levan facendo campás dende o ano 1630, que foi cando **Felipe Blanco Ocampo** iniciou o seu labor de campaneiro no lugar de Ameal. **Melchor Ocampo** trasladou a fundición en 1886 a Badoucos, onde seguen na actualidade. Este obradoiro de campás foi o que conseguiu unha maior sona dentro de Galicia, non só pola súa antigüidade de séculos, senón pola gran calidade dos seus produtos, acadando fama nacional trala fundición no ano 2000 da cuarta campá da catedral da Almudena en Madrid.

Xa no século XX atopamos campás firmadas por **Juan Ocampo**, pero ningunha nas parroquiais do Grove. Sucédelle o seu fillo **Melchor Ocampo**. Os fillos deste comezaron a firmar como **Hermanos Ocampo** ou máis sinxelamente como **Ocampo**

e deles é a campá grande de San Vicente do Grove do ano 1922. A grande de San Martiño do Grove, aínda que está sen firmar, ten todas as características deste obradoiro: a forma da cruz, a cinta dos ombreiros, o número e distribución dos cordóns, etc. delatan esa procedencia sen lugar a dúbida.

Os Ocampo, como xa adiantamos, foron os únicos campaneiros que en Galicia sobreviviron ata o día de hoxe, pois o resto dos fundidores foron desaparecendo nas sucesivas crises ás que se viron abocados ou por non deixar descendencia. Na actualidade coñecemos ata 137 campás que levan gravado o nome de Ocampo, nas distintas variacións expostas anteriormente, e que se atopan espalladas por toda Galicia.

b) Os Liste de Orazo (A Estrada), desaparecidos

Juan Liste Pereira foi o primeiro desta pequena dinastía. Tiña o seu obradoiro na aldea de Correlo, na parroquia de San Pedro de Orazo (A Estrada). Aprendera a profesión da man de **Pedro Hontañón**, campaneiro ambulante natural da provincia de Santander cando este foi contratado polo señor abade de Orazo para fundir as campás mediana e pequena daquela igrexa. Tamén traballou con **Palacio**, pois dúas campás de Xende (A Lama), fundidas en 1863, levan gravados os nomes de ambos campaneiros. Juan Liste Pereira traballou no oficio ata que finou o ano 1909, deixando ao seu fillo **José Liste Villanueva** como sucesor.

Pai e fillo traballaron xuntos durante algún tempo, como o acredita a campá de San Vicente de Berres (A Estrada) do ano 1892, na que lemos: "LOS LISTES ME HICIERON EN ORAZO". A saga familiar dos Liste era coñecida en Galicia como "Os campaneiros de Tabeirós", pois este é o nome daquela comarca. A fundición estradense pechou definitivamente trala morte de José Liste Villanueva o 21 de xaneiro de 1927. Os seus restos acougan para sempre no camposanto parroquial de San Pedro de Orazo, onde, na terra, localizamos a súa tumba, xa co mármore escurecido polos mofos do abandono, pois a práctica totalidade da súa familia emigrara á República Arxentina e ningún seguiu coa tradición fundidora. O gran capital en terras que tiñan de seu e que foron acumulando coa feitura das campás, foi vendido polos seus descendentes de tal xeito que hoxe en día na casa familiar dos Liste viven persoas por completo alleas pero que, sen embargo, atenden con amabilidade a todo aquel que se achega seguindo a pegada aínda viva na memoria da aldea, dos "campaneiros de Orazo". Nós coñecemos un total de 17 campás destes dous fundidores pendurando en diversos campanarios de Galicia, principalmente nas provincias de Pontevedra e Ourense.

c) Os Cabrillo da cidade de Salamanca, desaparecidos

José Cabrillo Mayor establecérase na cidade de Salamanca de onde era orixinario. As primeiras campás fundidas por el na súa terra levan gravado o ano 1918. Trala súa morte, segue o seu sobriño **Valentín Cabrillo** ao fronte da fundición ata que se xubila en 1974, data na que a empresa familiar pecha definitivamente. O prestixio acadado por "Casa Cabrillo" xa en tempos do fundador convértea en "Proveedor da Casa Real".

De "Casa Cabrillo" temos a pequena campá da capela do cemiterio municipal do Grove que carece de data de fundición e na provincia de Pontevedra coñecemos outras 18 campás máis que teñen esta mesma orixe salmantina.

MEDIDAS QUE PROPORCIONAMOS

Cando tivemos acceso ao campanario, medimos as campás, proporcionando o diámetro máximo da boca, así como a súa altura polo interior de vaso. A medida en metros do diámetro servíranos para obter o peso aproximado en quilos das campás (cando estas sexan de bronce) mediante a seguinte fórmula:

$$\text{Peso (en quilos)} = D \text{ (en metros)} \times 579$$

Polo tanto, unha campá de 1 m de diámetro pesará $1 \times 1 \times 579 = 579$ kg. Para acadar 1 tonelada a campá deberá ter un diámetro de 1,20 m, medida á que se achegan contadísimas campás das nosas igrexas parroquiais.

Empregando esta fórmula, o peso da maior campá do Grove, a grande de San Martiño que ten un diámetro 97 cm, pesará: $0,97 \times 579 = 528$ kg.

II. CATALOGACIÓN

PARROQUIA DE SAN MARTIÑO DO GROVE

Ten a torre situada na banda esquerda da fachada. Acádase a base do campanario dende o interior da igrexa a partir do coro, mediante 35 chanzos de pedra. Posúe dúas campás: a maior, na banda dereita da torre e, a pequena, no frontal da mesma. Tócanse mediante electromazos que golpean polo interior. As dúas campás teñen os xugos de madeira novos.

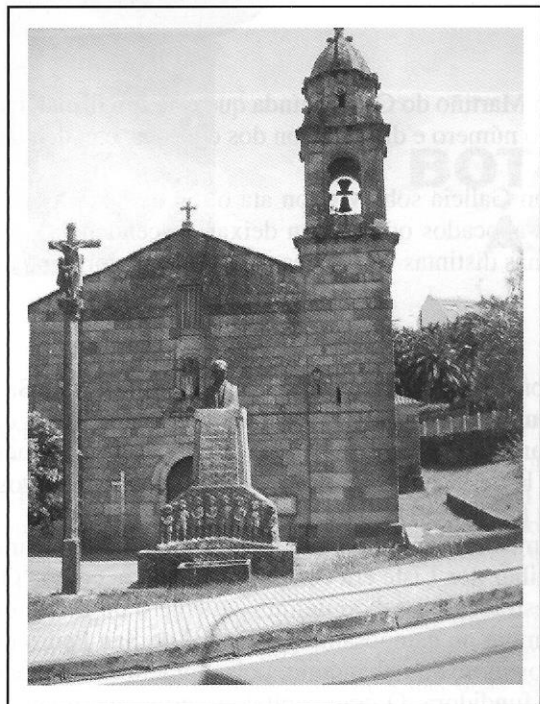
ACTIVIDADES "Pineiróns"

Agradecemento á:

Colabora

CONCELLO DE O GROVE
CASA DE CULTURA DE O GROVE

Igrexa parroquial de San Martiño

Campá pequena:

Epígrafes:

Arriba, en letra gótica, un aforismo en latín, que non fomos quen de interpretar.

Na parte central do vaso posible nome do fundidor: "COV----HS".

Medidas: 50 cm de altura e 55 cm de diámetro na boca. Peso: 96 kg.

Nota 1. A campá amosa un bo son, a pesar de ter polo exterior dous cordóns como de soldadura que a percorren de arriba abaixo, aínda que non afectan ao interior polo que coidamos sexan fallos de fundición que afean a estética sen outras consecuencias sonoras. Resúltanos bastante estraño que fose aceptada, no seu momento, sen reparos polo cura párroco con estes defectos estéticos tan aparentes nunha simple ollada.

Nota 2. A asa da campá aparece fixada mediante dous parafusos asegurados coas súas respectivas porcas. Estes parafusos foron incorporados moi posteriormente á fundición da campá, pois parecen recentes.

Nota 3. Hai autores que retrotraen a escritura en letra gótica nas campás ata o século XV. De ser certo, estaríamos ante unha das campás máis antigas de Galicia, aínda que nós a situamos como moito no XVIII. O que para unha campá xa é unha idade lonxeva de máis.

A igrexa parroquial de San Martiño do Grove ten a súa torre campanario á esquerda da fachada principal (Cando falamos da dereita e a esquerda das igrexas nos referimos sempre á dereita e a esquerda vendo do altar cara á porta. Polo tanto, a torre da igrexa de San Martiño está á esquerda da fachada e non á dereita como poderíamos pensar).

Campá grande:

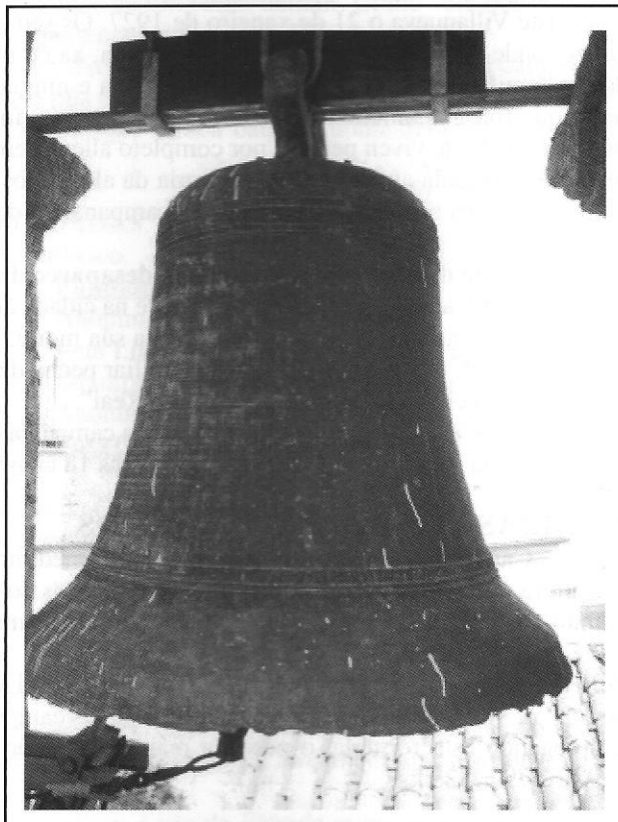
Epígrafes:

Arriba: "JHS MARIA Y JOSE AÑO DE 1841".

Abaixo: "HIZOSE A DEVOCION DEL DIFUNTO CURA D. FRANCº VARELA Y CARBAGAL".

Medidas: 85 cm de altura e 97 cm de diámetro na boca. Peso: 528 kg.

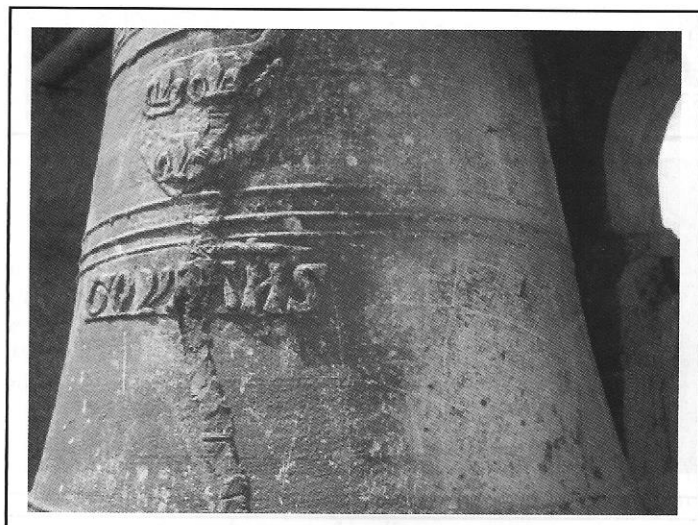
Nota. A campá é anónima xa que non indica quen a fixo pero a cruz da súa ornamentación, a cinta do ombreiro e o número de cordóns resultan ser iguais aos que empregan os Ocampo de Arcos da Condesa (Caldas de Reis), polo que esa debe ser a súa procedencia.

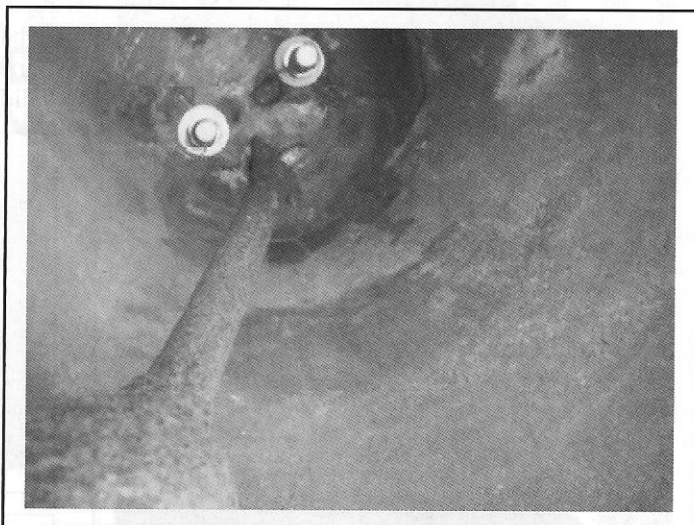
Campá grande de San Martiño feita en 1841 a devoción do defunto cura D. Francisco Varela Carbajal.

A epígrafe da parte superior en letra gótica e en latín imposibilitaron a súa lectura in situ. Nótese un cordón como de soldadura que vén desde o ombreiro da campá cara abaixo, atravesando a epígrafe superior.

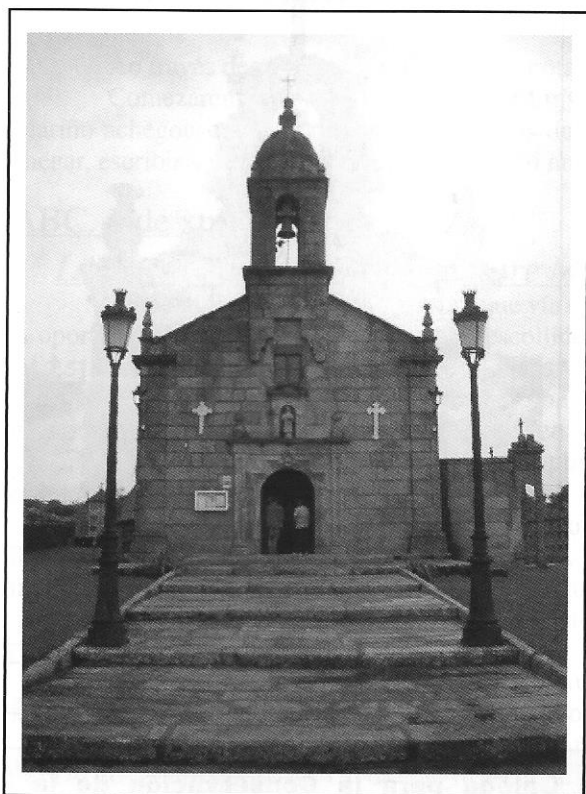

Un gran cordón como de vasta soldadura percorre a campá de arriba abaixo deformando as epígrafes pero sen afectar aparentemente ao seu son. Trátase dun defecto de fundición que afecta exclusivamente á estética da campá.

Detalle do interior da campá asegurando á asa mediante dúas porcas na parte interior. Estes remaches son de nova colocación.

PARROQUIA DE SAN VICENTE DO GROVE

Sinete dos Ocampo na saia da campá grande de San Vicente do Grove

A igrexa de San Vicente do Mar ou dos Groves presenta unha torre centrada sobre a fachada principal á que se accede dende o exterior mediante 6 chanzos e logo, tras unha porta que fecha a escaleira, cómpre subir 29 chanzos máis ata acadar a base do campanario. Posúes dúas campás, estando a maior na parte dereita de torre e a pequena no frontal da mesma. Ambas teñen xugos de madeira novos. Tócanse mediante electromazos que golpean o vaso de bronce polo seu interior.

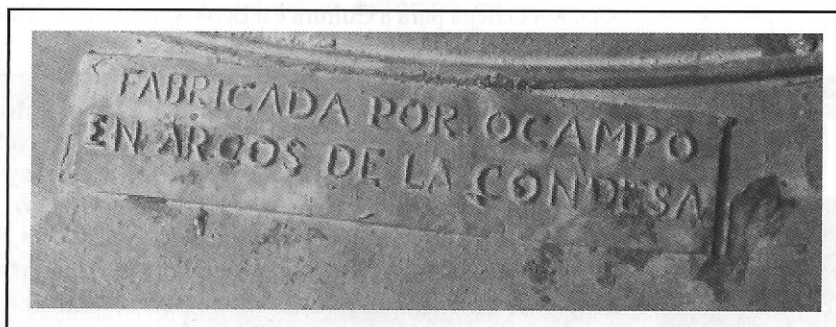
Campá grande:

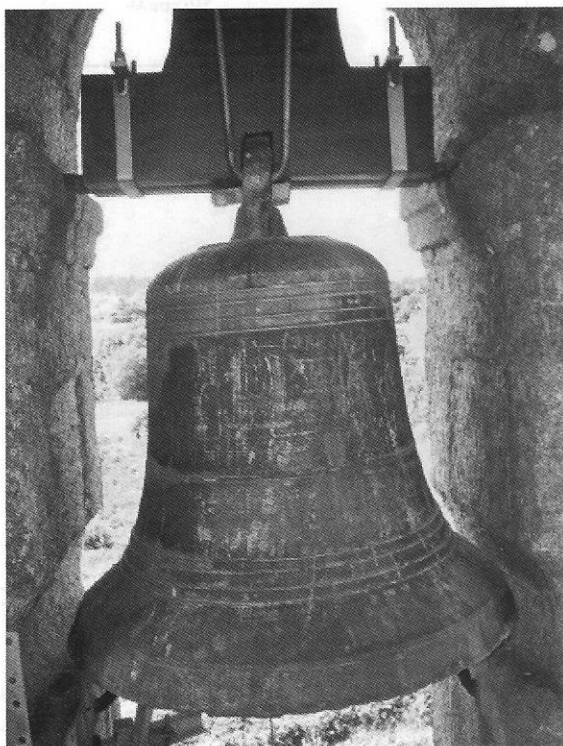
Epígrafes:

Arriba: "JHS MARIA Y JOSE AÑO DE 1922".

Na saia, sinete do fundidor: "FABRICADA POR OCAMPO/ EN ARCOS DE LA CONDESA".

Medidas: 75 cm de altura e 86 cm de diámetro na boca. Peso: 368 kg.

Campá grande de San Vicente do Grove feita polos Ocampo de Arcos da Condesa (Caldas de Reis) en 1922.

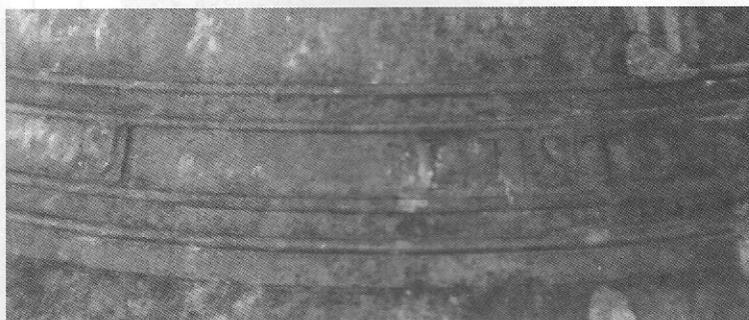
Campá pequena:

Epígrafes:

Arriba: "JHS MARIA Y JOSE AÑO DE 1894".

Abaixo: "FUNDIDA POR J. LISTE EN ORAZO".

Medidas: 53 cm de altura e 64 cm de diámetro na boca. Peso: 244 Kg.

Firma de J. Liste (Juan Liste Pereira) na campá pequena de San Vicente do Grove feita no ano 1894. Os Liste tiñan o seu forno de fundición no lugar de Correlo, parroquia de San Pedro de Orazo (A Estrada).

CAPELA DO CEMITERIO MUNICIPAL

A capela do cemiterio remata nunha espadana sinxela centrada sobre a fachada da que pendura unha campá de reducidas dimensións.

A capela do cemiterio amosa unha espadana dun só arco do que pendura unha soa campá que ten por detrás en letras grandes e como única epígrafe visible "CASA CABRILLO/ SALAMANCA", carecendo de data de feitura ou polo menos non a ten á vista. Esta campá tivémola que observar mediante prismáticos xa que o campanario carece de acceso.

AGRADECEMENTOS

Lembrámonos dos curas párrocos: D. Antonio Varela Grueiro de San Martiño do Grove e D. Juan Ventura Martínez Reboiras de San Vicente do Grove.

BIBLIOGRAFÍA

* Fernández de la Cigüña Núñez, E. 1912. O falar das campás. Edita: Asociación Galega para a Cultura e a Ecoloxía. 132 páx. Mos.

* Fernández de la Cigüña Núñez, E. 1914. O que contaron as campás de Mondariz. Edita: Asociación Galega para a Cultura e a Ecoloxía. 116 páx. Mos.

Capela do cemiterio municipal

Revista tipo libro que edita a <Asociación Galega para la Conservación de la Biodiversidad> e a <Asociación Galega para la Cultura y la Ecoloxía>.

La biodiversidad, de la cual dependemos hoy en día de la misma manera que lo hacían nuestros antepasados, está en grave riesgo.

Nosotros queremos poner nuestro grano de arena, Galicia, nuestra tierra, lo necesita. La divulgación es una poderosa herramienta. Que esta publicación sirva para hacer llegar el conocimiento de nuestra naturaleza, tan hermosa y exuberante como frágil...